

# Rekomendacijos veiksmingam atsakui į neapykantos nusikaltimus prieš žmones, turinčius negalią, Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje

Autorės:

Dovilė Juodkaitė, Ugnė Grigaitė, Goda Jurevičiūtė (LT)

Sigita Zankovska-Odiņa (LV)

Mari-Liis Sepper (EST)

*„Hable“ iliustracija*

# Rekomendacijos veiksmingam atsakui į neapykantos nusikaltimus prieš žmones, turinčius negalią, Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje

Smurtinis elgesys ir kiti nusikaltimai prieš žmones, turinčius negalią, plačiai paplitę visame pasaulyje<sup>1</sup>. Baltijos šalyse jie yra itin latentinio pobūdžio, nes labai trūksta duomenų ir statistikos apie asmenis su negalia kaip nusikaltimų, įskaitant neapykantos nusikaltimus, aukas. Iš ataskaitų, parengtų įgyvendinant projektą „Policijos ir NVO bendradarbiavimas kovojant su neapykantos nusikaltimais Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje“, matyti, kad panašios tendencijos pastebimos visose trijose Baltijos šalyse, kuriose neatpažįstami, neregistruojami ir netiriami neapykantos nusikaltimai prieš žmones, turinčius negalią.

Šiame tekste sąvoka „negalia“ vartojama vadovaujantis jos apibrėžimu JT neįgaliųjų teisių konvencijoje<sup>2</sup>: „negalios“ sąvoka vis dar plėtojama; „negalia“ atsiranda dėl sąveikos tarp asmenų ilgalaikių fizinių, psichikos sveikatos, intelekto ar jutimo sutrikimų ar sunkumų ir aplinkos sudaromų kliūčių (fizinių, informacinių, požiūrio), trukdančių šiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai be pagalbos dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis. O „neapykantos nusikaltimas“ yra bet kokia nusikalstama veika, motyvuota išankstiniu šališkumu tam tikrų žmonių atžvilgiu, pirmiausia dėl jų priklausymo tam tikrai grupei, šiuo atveju – negalios pagrindu. Rekomendacijos parengtos skirtingoms suinteresuotoms šalims, skatinant jas geriau suprasti, kaip kovoti su neapykantos nusikaltimais, nukreiptais prieš žmones, turinčius negalią.

Šios rekomendacijos skirtos trimis skirtingoms suinteresuotoms grupėms: 1) sprendimų priėmėjams; 2) teisėsaugos institucijoms ir paramą nusikaltimų aukoms teikiančioms tarnyboms ir organizacijoms; 3) nevyriausybinėms organizacijoms ir žmonių, turinčių negalią, bendruomenei. Papildomomis rekomendacijomis siekiama didinti plačiosios visuomenės informuotumą apie asmenis su negalia ir jų žmogaus teises, tokias kaip pagarba jų orumui ir jo skatinimas, išankstinių nuostatų mažinimas, socialinės įtraukties didinimas ir visų paslaugų prieinamumas, įskaitant galimybę kreiptis į teismą ir gauti nusikaltimų aukoms teikiamą paramą.

---

<sup>1</sup> Hughes K, Bellis MA, Jones L, Wood S, Bates G, Eckley L, McCoy E, Mikton C, Shakespeare T, Officer A., “Prevalence and risk of violence against adults with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies. *Lancet* 2012; doi:10.1016/S0410-6736(11)61851-5”, 2012-02-28, [https://www.who.int/disabilities/publications/violence\\_children\\_lancet.pdf?ua=1](https://www.who.int/disabilities/publications/violence_children_lancet.pdf?ua=1)

<sup>2</sup> Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvinis protokolai, <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalaAct/lt/TAD/TAIS.335882>

Kiekvienai Baltijos šaliai pateikiamos tikslinės rekomendacijos. Taip pat esama bendrų rekomendacijų dėl teisinio reguliavimo tobulinimo, praktikos pokyčių ir supratimo apie poreikį atpažinti ir tinkamai reaguoti į neapykantos nusikaltimus prieš žmones, turinčius negalią, didinimo.

## Bendros rekomendacijos

### Rekomendacijos sprendimų priėmėjams:

- Siekiant tinkamai nacionaliniais įstatymais reglamentuoti neapykantos nusikaltimus prieš žmones, turinčius negalią, įskaitant neapykantos kalbą, reikėtų atlikti išsamią teisinio reguliavimo analizę, kur būtų nuolat konsultuojamasi su žmoniu, turinčiu negalią, bendruomene ir ją atstovaujančiomis organizacijomis.
- Atsakingos nacionalinės institucijos turėtų rinkti, analizuoti ir viešai pateikti duomenis apie smurtinius (įskaitant neapykantos) nusikaltimus prieš asmenis, turinčius negalią.
- Baltijos šalių mastu reikėtų inicijuoti specialius tyrimus, nagrinėjančius žmonių, turinčių negalią, diskriminacijos patirtį, įskaitant jų patiriamus neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą.
- Reikėtų nacionaliniu lygmeniu parengti tarpinstitucinio bendradarbiavimo strategijas, skirtas veiksmingam atsakui į neapykantos nusikaltimus, nukreiptus prieš žmones, turinčius negalią. Į šį procesą turėtų būti įtrauktos tokios institucijos kaip policija, paramos teikimo nusikaltimų aukoms tarnybos, socialinės ir sveikatos priežiūros įstaigos, būsto paslaugų teikėjai (išnuomojamo buto ar namo savininkai), švietimo įstaigos ir žmonių, turinčių negalią, organizacijos, kt.
- Į strategijų, skirtų kovai su neapykantos nusikaltimais prieš žmones, turinčius negalią, procesą kaip pagrindiniai ekspertai turi būti įtraukiami patys negalią turintys asmenys.
- Būtina užtikrinti teisingumo sistemos prieinamumą asmenims, turintiems negalią – tai yra tarptautiniai įpareigojimai<sup>3</sup>. Policijos įstaigos, teismai ir kitos institucijos turėtų būti prieinamos žmonėms su negalia. Prieinamumas apima fizinį prieinamumą (erdves, kurios yra pasiekiamos ir patogios naudotis, pavyzdžiui, žmonėms, turintiems judėjimo, regos negalią, intelekto sutrikimų ir kt.) ir turinio prieinamumą

---

<sup>3</sup> JT neįgaliųjų teisių konvencija, 13 str.; 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai.

(įskaitant modernų ir žmogaus teisėmis grįstą požiūrį, informuotumo lygį ir specialistų mokymą, kad jie sugebėtų tenkinti nusikaltimų aukų, turinčių negalią, poreikius ir mokėtų su jais bendrauti bei elgtis pagarbiai, taip pat užtikrinti visos informacijos prieinamumą). Teisingumo sistemos turėtų nuolat atlikti prieinamumo patikrinimus, skirtus esamiems poreikiams įvertinti ir prieinamumo užtikrinimo spragoms išaiškinti ir šalinti.

- Neapykantos nusikaltimus išgyvenusiems žmonėms reikėtų užtikrinti aukštos kokybės pagalbos ir emocinės paramos paslaugas. Jos turėtų būti greitai pasiekiamos, prieinamos ir patogios naudoti žmonėms, turintiems įvairaus pobūdžio negalią.

## Rekomendacijos teisėsaugos institucijoms ir paramą nusikaltimų aukoms teikiančioms tarnyboms:

- Reikėtų parengti mokymo programas ir organizuoti mokymus visoms susijusioms suinteresuotosioms šalims ir visiems, kovojantiems su neapykantos nusikaltimais prieš asmenis, turinčius negalią. Šiuose mokymuose žmonės su negalia ir jiems atstovaujanti organizacija turėtų dalyvauti (ir juos vesti) kaip ekspertai.
- Mokymo programose pagrindinis dėmesys turėtų būti skiriamas žmogaus teisėmis grįstam požiūriui, kovojant su bet kokiomis policijos ir kitų atitinkamų profesinių grupių išankstinėmis nuostatomis žmonių, turinčių negalią, atžvilgiu; taip pat jautrumui, empatijai ir bendravimo įgūdžiams. Gebėjimas bendrauti ypač svarbus dirbant su žmonėmis, turinčiais individualių bendravimo poreikių, siekiant užtikrinti, kad nusikaltimų aukos (ir liudytojai) pasijustų galintys išsakyti savo nuomonę, būti išgirsti ir tinkamai suprasti.
- Rengiant mokymo programas taip pat reikėtų pripažinti galios disbalansą tarp specialistų ir asmenų, nukentėjusių nuo nusikaltimų, ar jiems atstovaujančių organizacijų, aktyviai siekti šį galios disbalansą šalinti.
- Policija ir kitos susijusios institucijos turėtų greitai ir veiksmingai reaguoti į neapykantos nusikaltimus ir kitus išankstinių neigiamų nuostatų motyvuotus veiksmus, nukreiptus prieš asmenis, turinčius negalią. Reikalingi aiškūs teisiniai įpareigojimai, taip pat praktinės ir metodinės gairės, kurios leistų tiksliai registruoti visus išankstinėmis neigiamomis nuostatomis motyvuotus incidentus, kad būtų galima nustatyti bet kokius pasikartojančius veiksmus ar veikimo tendencijas, nukreiptus prieš asmenis su negalia.
- Reikėtų rinkti oficialius statistinius duomenis apie visus nusikaltimus, kurių auko-

mis tapo asmenys, turintys vienokią ar kitokią „negalią“, detaliai tai registruojant oficialiose nusikaltimų registravimo duomenų bazėse.

- Rekomenduotina rinkti neapykantos nusikaltimų prieš žmones, turinčius negalią, tyrimo ir įrodinėjimo Baltijos šalyse, Europoje ir už jos ribų gerosios praktikos pavyzdžius ir jais dalytis.
- Siekiant kaip galima veiksmingesnio kovos su neapykantos nusikaltimais tikslo įgyvendinimo, reikėtų aktyviai skatinti bendradarbiavimą tarp teisėsaugos, paramą nusikaltimų aukoms teikiančių tarnybų ir NVO, atstovaujančių įvairioms asmenų, turinčių negalią, grupėms.

## Rekomendacijos nevyriausybinėms organizacijoms ir žmonių, turinčių negalią, bendruomenei:

- Reikėtų inicijuoti informacines kampanijas, kurios prisidėtų prie žmonių, turinčių negalią, įgalinimo ir keistų neigiamą visuomenės požiūrį, esą šių asmenų patiriamas smurtas yra „norma“. Svarbu užtikrinti, kad visos tokių kampanijų priemonės, dokumentai, mokomoji medžiaga, ataskaitos ir kita informacija būtų pasiekiami įvairiais, prieinamumą užtikrinančiais formatais (pavyzdžiui, pritaikyti vaikams, pateikti lengvai suprantama ir lengvai skaitoma kalba žmonėms, turintiems intelekto ar psichosocialinę negalią, Brailio raštu – regos negalią turintiems žmonėms, taip pat įgarsintu tekstu ar video vaizdu, t. t.).
- Žmonės, turintys negalią, jiems atstovaujančios organizacijos atpažįsta tam tikrus diskriminacijos atvejus (ypač užimtumo srityje), tačiau jiems dažnai trūksta žinių apie neapykantos nusikaltimus. Todėl būtina skatinti šių žmonių ir organizacijų dalijimąsi patirtimi siekiant geriau suvokti neapykantos nusikaltimų esmę ir pobūdį. Ypač svarbu užtikrinti jiems galimybę kalbėti apie savo patirtį ir būti išgirstiems; o informacija apie tai, kaip pranešti apie tokį nusikaltimą, turėtų būti lengvai pasiekiamą, prieinama ir suprantama.
- Reikėtų didinti ir platesnio visuomenės ir specialistų rato informuotumą apie žmonių, turinčių negalią, teises ir prieš juos nukreiptus neapykantos nusikaltimus. Artimiesiems, šeimos nariams, asmeniniams asistentams, padėjėjams, socialiniams darbuotojams, pagalbą nusikaltimų aukoms teikiantiems darbuotojams, patarėjams, specialiųjų telefono linijų darbuotojams ir kitiems specialistams, dirbantiems su asmenimis, turinčiais negalią, praverstų informacija apie tai, kaip atpažinti neapykantos nusikaltimus, kaip padėti smurtą patyrusiam asmeniui ir kaip elgtis tapus neapykantos nusikaltimų liudininkais.

- Siekiant padėti asmenims, turintiems negalią, įveikti nepasitikėjimą teisėsaugos institucijomis ir baimę siekti teisingumo, ginti savo teises ir kreiptis pagalbos, būtina juos informuoti apie teisingumo sistemos ir paramą teikiančių organizacijų funkcijas ir teikiamas paslaugas.

## Plačiosios visuomenės informavimui apie neapykantos nusikaltimus prieš žmones, turinčius negalią, skirtos rekomendacijos:

- Galėtų būti veiksmingos tęstinės viešosios socialinės kampanijos, informuojančios apie neapykantos nusikaltimus, nukreiptus prieš žmones, turinčius negalią, ir jų poveikį nukentėjusiesiems (įtraukiant švietimo iniciatyvas mokyklose).
- Visuomenės informavimas yra itin svarbus, nes padėtų žmonėms geriau suvokti problemą ir, prireikus, išdrįsti pranešti apie smurtą prieš asmenį, turintį negalią, arba skųsti teismo sprendimus.
- Svarbu, kad visuomenės atstovai taptų tarpininkais bendruomenėje tais atvejais, kai žmonės, turintys negalią, tampa neapykantos kalbos, įskaitant ir interneto erdvėje, objektu, kai tai neprilygsta nusikalstamai veikai ir policija dėl jų nepradedą tyrimo, tačiau gali turėti reikšmingą poveikį nukentėjusio asmens gyvenimo kokybei ir emocinei ar psichologinei būsenai. Pavyzdžiui, žmonių, turinčių negalią, gyvenimą gali neigiamai paveikti kaimynai, dažnai nepagrįstai kviečiantys policiją, teikiantys peticijas ir rengiantys kampanijas, skirtas užkirsti kelią žmonių su negalia apgyvendinimui ar paslaugų jiems teikimui jų name/rajone/kaimynystėje.

# Konkrečioms šalims skirtos rekomendacijos

## Lietuva

### Teisės aktai

- Inicijuoti teises diskusijas dėl esamo teisinio reguliavimo tobulinimo, numatančio baudžiamąją atsakomybę už neapykantos nusikaltimus prieš asmenis turinčius negalią. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nurodoma, kad jei nusikaltimas buvo įvykdytas siekiant išreikšti neapykantą žmonių grupei ar šios grupės nariui dėl jų arba jo amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, negalios, rasės, etninės priklausomybės, kalbos, kilmės, socialinio statuso, religijos, įsitikinimų ar pažiūrų, tokio nusikaltimo motyvas laikomas „sunkinančia aplinkybe“ (BK 60 str. 12 d.) arba kvalifikuojančiu nusikalstamos veikos požymiu (BK 129, BK 135 ir BK 138). Kadangi šiuo metu nusikaltimų statistikoje beveik neatsispindi neapykantos nusikaltimai, nukreipti prieš žmones, turinčius negalią, darytina išvada, kad tyrimo metu toks motyvas nėra fiksuojamas ir į jį nėra atsižvelgiama.
- Baudžiamajame kodekse yra įtvirtinta atskira „bejėgiškos būklės“ sąvoka, kuri gali tapti sunkinančia bet kokio nusikaltimo aplinkybe. Esama nusikaltimų tyrimo bei kvalifikavimo praktika rodo, kad paprastai „negalia“ pati savaime teisiškai laikoma „bejėgiška būkle“ kiekvienos nusikalstamos veikos prieš asmenis su negalia atveju. Diskusiją dėl baudžiamųjų įstatymų pakeitimų reikėtų pradėti remiantis naujausiais standartais ir gerąja praktika, pripažįstant aktyvų asmenų su negalia vaidmenį, užuot „paverčiant juos bejėgiais“ dėl jų neva „bejėgiškos būklės“. Teisinis reguliavimas turėtų suteikti teisinę galimybę kiekvieną ir visus nusikaltimus, sąmoningai įvykdytus prieš asmenis, turinčius negalią, tinkamai pripažinti neapykantos nusikaltimais arba priešingu atveju įprastais nusikaltimais be konkretaus šališkumo motyvo negalios atžvilgiu.
- Lietuvos teisės aktuose reikėtų pateikti aiškų neapykantos nusikaltimų apibrėžimą; tai yra esminis žingsnis nurodant, kad neapykantos nusikaltimai yra nusikaltimai, daromi ne tiesiogiai jaučiant „neapykantą“, bet motyvuoti „šališkumu“. Neapykantos nusikaltimų motyvas yra labai svarbus, nepriklausomai nuo to, ar konkretus asmuo buvo pasirinktas kaip taikiny, nes jis (ji) buvo identifikuotas (-a) kaip tam

tikros etninės ar religinės grupės narys (-ė) ar kaip asmuo, turintis negalią. Būtina išsiaiškinti, kaip ir kodėl buvo pasirinkta nusikaltimo auka, ir tyrimo metu nustatyti „mišrius motyvus“ arba „šališkumo“ nebuvimą.

- Parengti proporcingą sankcijų sistemą asmenims, kurie įvykdė neapykantos nusikaltimus ir (arba) nusikaltimus sunkinančiomis aplinkybėmis, kai nukentėjusieji buvo laikomi turinčiais faktinę ar spėjamą negalią.

### Kitos rekomendacijos:

- Lietuvoje trūksta oficialios, viešai prieinamos statistikos apie nusikaltimų aukas, turinčias negalią. Oficialioji statistika neišskiria nusikaltimų „negalios“ pagrindu, jie paprasčiausiai įtraukiami į „kitų požymių“ statistiką. Tai reiškia, kad reikėtų išsamiai rinkti, išskirti ir viešai pateikti statistinius duomenis apie asmenis, turinčius negalią, patenkančius į baudžiamąją justiciją
- Lietuvoje iki šiol nebuvo atlikta jokių tyrimų apie asmenis su negalia, tapusius nusikaltimų aukomis. Todėl reikėtų inicijuoti viktimologinius tyrimus, ypač susijusius su asmenų, turinčių negalią, viktimizacija.
- Siekiant pagerinti neapykantos nusikaltimų registravimą turėtų būti sudarytas neapykantos nusikaltimų, nukreiptų prieš asmenis, turinčius negalią, rodiklių ir motyvų sąrašas, kuriamos ir koreguojamos statistinių duomenų ataskaitos. Norint palengvinti pranešimus apie neapykantos nusikaltimus ir jų tyrimą, būtina sukurti duomenų apdorojimo priemones, tokias kaip aukų ir jų poreikių identifikavimo formos ir veiksmų algoritmai.
- Lietuvoje asmenys, turintys negalią, linkę neatpažinti neapykantos nusikaltimų ir jiems sudėtinga atskirti, kada prieš juos nukreiptas smurtas turi neapykantos nusikaltimams būdingų požymių. Todėl reikėtų priemonių, gerinančių pranešimų apie šiuos nusikaltimus tvarką: t.y. praktinių vadovų ir gairių rengimas ir platinimas; mokymo ir švietimo paslaugų teikimas (ir bendruomenei, ir nukentėjusiesiems). Reikėtų skatinti ir pačius asmenis, turinčius negalią, jų artimuosius, globėjus, paslaugų teikėjus, ir nevyriausybinės organizacijas aktyviau teikti pranešimus apie neapykantos nusikaltimus. Reikėtų tobulinti pranešimų apie neapykantos nusikaltimus formas, pasitelkus visus įmanomus formatus, kad būtų įgalinti nukentėjusieji ir būtų užtikrintas pranešimų teikimo proceso prieinamumas.
- Lietuvoje nėra paramos nusikaltimų aukoms tarnybų, kurios veiktų „vieno langelio“ principu ir teiktų kompleksinę (t. y. emocinę, psichologinę, socialinę, teisinę) pagalbą visų nusikaltimų, įskaitant neapykantos nusikaltimus, aukoms. Bendros kompleksi-



nės paramos stygius – viena iš priežasčių, kodėl neapykantos nusikaltimus patyrę žmonės neskuba kreiptis pagalbos. Būtina užtikrinti nusikaltimų aukoms tinkamas paslaugas: kokybišką pirminę arba antrinę valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, prieinamą ir pritaikytą žmonėms, turintiems negalią.

- Teikiant paramos nusikaltimų aukoms paslaugas ypač svarbu užtikrinti informacijos sklaidą ir policijos pareigūnų, sveikatos priežiūros specialistų ir socialinių darbuotojų apmokymus, užtikrinant tinkamą žmonių, turinčių negalią, nukentėjusių nuo smurto, apsaugą kaip nurodoma tarptautiniuose žmogaus teisių dokumentuose (JT neįgaliųjų teisių konvencijoje ir Konvencijoje dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims).
- Norint panaikinti smurtą prieš moteris ir smurtą artimoje aplinkoje, būtina ratifikuoti Europos Tarybos Stambulo konvenciją. Ši konvencija numato aktyvius valstybės veiksmus siekiant užkirsti kelią visų formų smurtui prieš moteris, įskaitant moterų apsaugą, paramą nusikaltimų aukoms ir smurtautojų patraukimą baudžiamojon atsakomybėn. Konvencijos nuostatų laikymasis padėtų veiksmingai tirti ir užkirsti kelią neapykantos nusikaltimams prieš moteris, turinčias negalią.

## Latvija

### Teisės aktai:

- Nors 2014 m. Latvijos baudžiamojo įstatymo pataisos turėtų būti vertinamos teigiamai, nes jos išplečia pažeidžiamų grupių (įskaitant žmones, turinčius negalią) apsaugą nuo neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos, 150 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta sąvoka „didelė žala“ trukdo ir kelia teisinį netikrumą dėl šios nuostatos taikymo (neapykantos kalbos atvejais). Būtina arba patikslinti ir paaiškinti sąvoką „didelė žala“, arba visiškai ją išbraukti, kad būtų išvengta skirtingų terminų interpretacijų ir aiškinimų.
- Administracinės atsakomybės įstatymas įsigalios 2020 m. liepos 1 d. Šiame įstatyme neapykanta asmenims, turintiems tam tikrų skirtingų savybių, tokių kaip „rasė, religija, tautybė ar kitų aiškiai atpažįstamų savybių“, apibrėžiama kaip sunkinanti aplinkybė, tačiau negalia nėra aiškiai apibrėžta 21 straipsnyje. Norint kovoti su neigiamomis išankstinėmis nuostatomis prieš asmenis su negalia, įstatyme būtina aiškiai pripažinti ją kaip galimą sunkinančią aplinkybę.

- Šališkumo motyvacija dėl negalios, kaip sunkinanti aplinkybė, taip pat turėtų būti aiškiai pripažinta ir įtraukta į Baudžiamojo įstatymo 48 straipsnį.
- Moterims, turinčioms negalią, kyla didesnė rizika patirti fizinį ir emocinį smurtą artimoje aplinkoje. Smurto tikimybė dar padidėja, kai šios moterys gyvena socialinės ir fizinės atskirties sąlygomis. Norint panaikinti smurtą prieš moteris ir smurtą artimoje aplinkoje, būtina ratifikuoti Europos Tarybos Stambulo konvenciją. Turint omenyje, kad ši konvencija numato aktyvius valstybės veiksmus siekiant užkirsti kelią visų formų smurtui prieš moteris, įskaitant moterų apsaugą, paramą nusikaltimų aukoms ir smurtautojų patraukimą baudžiamojon atsakomybėn, ji taip pat prisidės prie veiksmingo neapykantos nusikaltimų prieš moteris, turinčias negalią, tyrimo ir didesnės paramos šioms nusikaltimų aukoms.

### Nusikaltimų registravimas:

- Nėra išskaidytų duomenų apie negalią turinčius asmenis, nukentėjusius nuo nusikaltimų, įskaitant neapykantos nusikaltimus. Oficialiojoje statistikoje ir nusikaltimų registravimo duomenų bazėse turėtų būti atskirai nurodyti nusikaltimai „negalios“ pagrindu.
- Policijos pareigūnams trūksta kompetencijų ir žinių atpažinti neapykantos nusikaltimus ir juos kvalifikuoti kaip tikėtinus neapykantos nusikaltimus (jie dažnai nežino, kokių įkalčių turėtų ieškoti ir kokius konkrečius klausimus pateikti). Todėl galima daryti prielaidą, kad nusikaltimas greičiausiai nebus tiriamas kaip neapykantos nusikaltimas, jei pats nukentėjęs asmuo nenurodys galimo ryšio tarp nusikaltimo ir savo turimos negalios. Norint pagerinti neapykantos nusikaltimų registravimą, turėtų būti sudarytas šių nusikaltimų prieš žmones, turinčius negalią, rodiklių ir motyvų sąrašas. Tokia žyma kaip „negalia“, „religija“ ar panašus šališkumo motyvacijos pagrindas galėtų tapti įspėjamąja „raudona vėliavėle“, skatinančia tirti nusikaltimą kaip neapykantos nusikaltimą, kuris pasitvirtintų arba ne tolesnio proceso metu.

### Pranešimas apie nusikaltimus:

- Policijos darbo veiksmingumas priklauso ir nuo nusikaltimų aukų pasirengimo pranešti policijai apie nusikaltimus. Latvijoje žmonės, turintys negalią, paprastai nemoka atpažinti neapykantos nusikaltimų ir jiems sudėtinga atskirti, kada prieš juos nukreiptas smurtas turi neapykantos nusikaltimams būdingų požymių. Jie taip pat

gali nepripažinti, kad prieš juos nukreipta kalba dėl jų negalios gali būti laikoma neapykantą kurstančia kalba, už kurią baudžiama pagal įstatymą. Daugelio žmonių su negalia priklausomybė nuo artimųjų, globėjų ar paslaugų teikėjų tampa reikšminga kliūtimi, labai sunkinančia pranešimų teikimą, o dažnai išvis atimanti šią galimybę. Todėl policija ir nevyriausybinės organizacijos turėtų imtis priemonių, kurios padėtų nusikaltimų aukoms ir plačiajai visuomenei pranešti apie neapykantos nusikaltimus. Šios priemonės galėtų apimti:

- policijos ir NVO, atstovaujančių įvairioms žmonių, turinčių negalią, grupėms, bendradarbiavimą; žmonės su negalia dažniausiai linkę pranešti apie nusikaltimą ne tiesiogiai policijai, bet trečiajai šaliai;
- NVO indėlių kuriant lengvai prieinamas pranešimų apie neapykantos nusikaltimus formas, tokiu būdu skatinant pranešimų teikimą. Minėta priemonė taip pat suteiktų galimybę rinkti neformalius duomenis. Sujungus teisėsaugos ir pilietinės visuomenės informaciją, susidarytų išsamesnis vaizdas apie neapykantos nusikaltimų paplitimą ir poveikį žmonėms, turintiems negalią;
- informacijos apie skundų teikimo policijai ir paramos tarnyboms skleidimą (įskaitant lengvai suprantamą ir gestų kalbą, piktogramas ir kitas alternatyvios komunikacijos priemones, padedančias žmonėms, turintiems intelekto ar psichosocialinę negalią lengviau suprasti informaciją).

## Mokymai:

- Būtina rengti mokymus policijos pareigūnams, kad jie galėtų veiksmingai atpažinti ir tirti neapykantos nusikaltimus. Mokymai turėtų būti patikėti valstybinėms policijos kolegijoms, įtraukiant žmonių su negalia ir nusikaltimų aukų rėmimo srityje veikiančias NVO, turinčias patirties neapykantos nusikaltimų išaiškinime. Taip pat turėtų būti organizuojami mokymai teisėjams ir prokurorams. Reikėtų daugiau dėmesio skirti daugiadalykiams mokymams, apimantiems ne tik pagrindinę informaciją apie neapykantos nusikaltimų rūšis ir netoleranciją patiriančias grupes, bet ir konkrečius klausimus, tokius kaip jautri nusikaltimų aukų apklausa (įskaitant balso toną, akių kontaktą, trečiojo asmens buvimą, vertimą žodžiu ir kt.), negalios pobūdžio nulemti skirtumai (ypač intelekto, psichosocialinių ar pažintinių sutrikimų atvejais), psichoemocinė parama, krizių intervencija ir padrąsinimas.
- Žmonių, turinčių negalią, organizacijos ir asmenys su negalia dažnai yra pajėgūs atpažinti galimus diskriminacijos atvejus (ypač užimtumo srityje), tačiau jiems trūksta informuotumo ir žinių apie neapykantos nusikaltimus dėl negalios. Todėl būtina di-

dinti informuotumą apie šių žmonių teises, susijusias su neapykantos nusikaltimais prieš juos, įskaitant jiems atstovaujančių NVO ir jų pačių mokymus. Be to, mokymai turėtų būti rengiami ir specialiųjų telefono linijų darbuotojams, kad jie sugebėtų atpažinti galimus „neapykantos nusikaltimų ar prievartos“ požymius kalbėdamiesi su asmenimis, turinčiais negalią, ir pasirinkusiais būtent tokio pobūdžio pagalbą.

## Estija

### Duomenų rinkimas ir tyrimas

- Būtina tobulinti duomenų apie išankstinių neigiamų nuostatų motyvuotus nusikaltimus prieš asmenis, turinčius negalią, rinkimą. Policijos duomenys ir teismų statistika atskleidžia tik mažą dalį smurto ir nusikaltimų prieš žmones su negalia. Vykdomosios valdžios institucijos (pavyzdžiui, Teisingumo ministerija) turėtų išnagrinėti atvejų, apie kuriuos pranešta ir dėl kurių pradėtas teisminis nagrinėjimas, skaičių ir palyginti jį su apkaltinamųjų nuosprendžių skaičiumi smurtinių nusikaltimų prieš asmenis su negalia atvejais.
- Estija turėtų atlikti išsamų tyrimą, skirtą žmonių, turinčių negalią, patirtam smurtui (įskaitant neapykantos nusikaltimus, priekabiavimą ir kitus išankstinėmis neigiamomis nuostatomis motyvuotus nusikaltimus) įvertinti. Reikėtų išsiaiškinti ir kliūtis, su kuriomis susiduria nukentėjusieji, turintys negalią, kai kreipiasi į teismą ir paramos nusikaltimų aukoms paslaugas teikiančias tarnybas.with disabilities.

### Įstatymai ir politika

- Prieš imantis baudžiamojo įstatymo reformų, įskaitant sprendimą į baudžiamąją teisę įtraukti neapykantos nusikaltimus (Estijoje tokių nuostatų, rekomendacijų rengimo metu, nėra), turėtų būti atlikta išsami analizė, kurioje būtų atsižvelgiama į žmonių su negalia poreikius ir jiems atstovaujančių organizacijų požiūrį.
- Prioritetas turėtų būti teikiamas tinkamoms paramos paslaugoms asmenų, turinčių negalią, artimiesiems, šeimoms ir globėjams, nes tai yra viena iš smurto artimoje aplinkoje rizikų.

## Prieinamumas

- Teisingumo sistema, įskaitant paramos nusikaltimų aukoms tarnybas, policijos nuovadas, teismus ir kt., turėtų būti prieinama žmonėms, turintiems negalią. Šis prieinamumas apima specialistų mokymą, kad jie galėtų patenkinti nukentėjusiųjų, turinčių negalią, individualius poreikius, sugebėtų bendrauti ir pagarbiai elgtis su jais.
- Be to, atsižvelgiant į negalios pobūdį turėtų būti suteikiama galimybė pasinaudoti gestų kalbos vertėjų paslaugomis, lengvai suprantama ir lengvai skaitoma kalba parengtais tekstais ir pan. Teisingumo sistema turėtų atlikti prieinamumo patikrinimus, kurių metu būtų įvertinta esama padėtis ir poreikiai prieinamumo srityje.

## Požiūrio keitimas ir informuotumo didinimas

- Turėtų būti skleidžiama informacija bei didinamas sąmoningumas apie išankstinėmis neigiamomis nuostatomis motyvuotus nusikaltimus prieš asmenis, turinčius negalią. Pagrindinės tikslinės grupės yra šios: teisininkai, paramos nusikaltimų aukoms tarnybos, specialistai, teikiantys paslaugas asmenims, turintiems negalią, ir plačiajai visuomenei.
- Reikėtų imtis priemonių padėti žmonėms su negalia ir jų artimiems, giminaičiams ar globėjams įveikti nepasitikėjimą ir baimę kreipiantis į teismą ir ginant savo teises.
- Naudingos būtų kampanijos, kurios įgalintų žmones, turinčius negalią, ir padėtų jiems suvokti, kad jų patiriamas smurtas nėra toleruotinas reiškinys.

Rekomendacijos parengtos įgyvendinant projektą „Policijos ir NVO bendradarbiavimas, siekiant užkirsti kelią neapykantos nusikaltimams Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje“, finansuotą pagal Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programą (2014–2020), sutarties nr. 809533-PONGO-REC-AG-2017/REC-RRAC-RACI-AG-2017.

Visa atsakomybė už rekomendacijų turinį tenka jų autoriams. Rekomendacijų turinys negali būti vertinamas kaip atspindintis Europos Komisijos nuomonę ar požiūrį.



Projektą iš dalies remia  
Europos Sąjunga

